

Na záver možno konštatovať, že zborník *Poetika festivity* prispieva do aktuálnej a interdisciplinárne relevantnej diskusie o performativnosti v literatúre a kultúre a vyznačuje sa inšpiratívnym myslením na pomedzí udalosti a textu, na pomedzí existencie a (umeleckej) hry, ako aj na pomedzí dichotomických pojmov, ktorých opozície a hierarchie inovatívne reflektuje. Autorský kolektív rozpracúva teoreticky a metodicky inštrumentárium, ktoré otvára potenciál na ďalší výskum festivít: napríklad na výskum študentských slávností v alternatívnej kultúre, ktorým sa aktuálne venuje výstava „Krá-

lové Majálesü“ (Múzeum Kampa, Praha, 30. 4. – 27. 7. 2022). V neposlednom rade spoločná publikácia *Poetika festivity* poskytuje výbornú východiskovú bázu pre detailnejší a presnejší popis rozmanitých modalít súvislostí medzi festivitou v texte a festivitou v kultúre, medzi textom a udalosťou – od textu festivity cez festivitú v texte (ako súčasť fiktívneho sveta) a text ako súčasť festivity až po festivitú textu samotného (napr. ako „oslavy“ poézie, slova alebo rozumu).

ZORNITZA KAZALARSKA
Humboldtova univerzita v Berlíne
Nemecko

JANA KUZMÍKOVÁ: Kognitívna literárna veda. Teória, experimenty, analýzy
[Cognitive literary studies: Theory, experiments, analyses]

Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2021. 264 s. ISBN 978-80-224-1896-6

DOI: <https://doi.org/10.31577/WLS.2022.14.2.10>

Pred prítomnosťou poznatkov a postupov exaktných vied v umenovedách sa už dávno nemožno brániť rýdzo epistemologickou bariérou. V literárnej vede ju prekonáva rad etablovaných vedeckých metód prevažne konštruktivistického charakteru. Z hľadiska ambícií výskumných otázok, ktoré práce tohto typu štandardne predstavujú, teda nie je problém, ak sú príliš „tvrdé“, ale ak na avizované empirické prostredie odkazujú stále málo. Najmä s ohľadom na kognitívovednú interdisciplinárnu flotilu, ktorú v súčasnosti vedie vlajková loď v podobe neurovedy, sa totiž zvyšujú nároky na empirickú zodpovednosť podobných prác. Uvedomí si to musela aj Jana Kuzmíková pri príprave vedeckej monografie s názvom *Kognitívna literárna veda: Teória, experimenty, analýzy* (2021), kde sa neuspokojuje s platnosťou intuitívnych hypotéz o charaktere literárnej komunikácie, ale snaží sa ich aj sama empiricky overiť.

Priestor na zacielenie výskumu v tejto podobe aj na slovenské čitateľské publikum získal podložie v dvoch špeciálnych číslach časopisu *World Literature Studies*: prvé z nich zostavila Jana Kuzmíková (3/2011) a druhé

Roman Mikuláš (4/2015). Po kolektívnej monografii *Literatúra v kognitívnych súvislostiach* (Kuzmíková, ed., 2014) a aj širšom (nie však výlučne) konštruktivistickom metodologickom vejári novších literárnovedných smerov, predstavenom v kolektívnom diele *Podoby literárnej vedy: Teórie – Metódy – Smery* (Mikuláš a kol. 2016), zrejme dozrieva v slovenskom literárnovednom prostredí aj potenciál na prijatie samostatného (a aj experimentálneho) projektu autorky. Kuzmíková sa v rámci konštruktivistického programu s tendenciami silných, slabých a neradikálnych (237) prístupov ubera práve neradikálnou vetvou. Podľa autorky sa v nej vyvažujú okrajové tendencie „medzi epistemologickými extrémami realizmu a relativizmu“ (33). V monografii sa zreteľne rozlišujú (59) tri úrovne neradikálneho konštruktivismu, a to experienciálna, intencionálna a neurobiologická. Na ich pozadí sa makrokompozične organizuje výklad v štyroch oddieloch publikácie.

Teoreticko-metodologická topografia kognitívnej vedy sa v prvej úrovni (Oddiel I) predostiera v takom rozptyle, že popri príznaku novosti kognitívnych vied mu-

síme zároveň hovoriť aj o existencii zrelého výskumného prostredia. Vo svete sa organizuje cez mnohé doposiaľ nepoložené vedecké otázky a rozmanité interdisciplinárne témy. V súčasných kognitívnych vedách sa za dominantnú východiskovú hypotézu, ktorá naprieč radom rôznorodých disciplín naberá na sile, považuje hypotéza vtelesnenej mysle (*embodied mind*), pričom sa už žiada reflektovať aj fenomenologické vmyslenie tela (*eminded body*), čo zdôrazňuje napríklad Patricia Pisters v štúdiu „Dexter’s Plastic Brain: Mentalizing and Mirroring in Cinematic Empathy“ (2014, 59). Keďže Kuzmíková realizuje svoje výskumné úsilie primárne na základoch „embodimentu“, terminologicky prehodnocuje časté preberanie pojmov „embodied mind/cognition“ novotvarom *vtelesnenosť*. Používanie novotvaru obhajaže preto, že „nejde o stelesnenú (telesne zhmotnenú) ani vtelenú (vo forme tela existujúcu alebo dovnútra tela dodanú) myseľ“ (18). Spätné tak zdôvodňuje aj svoje skoršie využitie tohto novotvaru v texte z roku 2011 „Kognitívne súvislosti literárneho procesu (Krátky prehľad kognitívne orientovanej literárnej vedy)“, publikovanom v časopise *World Literature Studies* (3, 15 – 27).

Tézy kognitívnych vied sa v druhej úrovni výkladu (Oddiel III) vývinovo dostávajú do kontextu najmä vo vzťahu k emóciám pri vnímaní literatúry, a to s rešpektom aj voči starším prácam v oblasti recepcnej estetiky či fenomenológie, ktoré u nás prenikali hlavne do myslenia tzv. nitrianskej školy. Vo všeobecnosti sa Kuzmíková vyjadruje (120) o zmysluplných, ale provizórnych výsledkoch fenomenológie, ktoré treba testovať najmä v neurovede. Veď aj v samotnej kognitívnovednej perspektíve pri skúmaní jazyka došlo vďaka čoraz aktuálnejším poznatkom prírodných vied o fungovaní mysle k takému generačnému skoku – porovnať môžeme práce Noama Chomského *Studies on Semantics in Generative Grammar* (1972) a jeho študenta Georgea Lakoffa *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind* ([1987] 1990) –,

že napriek nepopierateľnému prínosu počiatkov kognitívnej perspektívy sú niektoré jej východiská prakticky nezlučiteľné s tým, čo dnes vieme o jazykovej (a teda aj literárnej) komunikácii.

V druhej úrovni výkladu sa prejaví aj analyticko-interpretáčnej (Oddiel IV) úsilie Jany Kuzmíkovej. Miestami sa opatrne predstavuje (181) ako vlastné prečítanie literárneho diela, ktoré autorka vykladá na zovšeobecnenej metaúrovni. Opakovane sa tak pripomína sebareflexívna úroveň kognitívnovedných prístupov, ktoré sa k poznaniu približujú aj metaanalýzou poznávacích procesov a metaforického charakteru (aj vedeckého) uvažovania. Časťým a vhodne použitým nástrojom analýzy textov, pri ktorých sa opakuje dynamika reálneho a nereálneho, je kognitívno-genologická typológia literárnych diel. Autorka vychádza z práce Patricka Colma Hogana *The Mind and Its Stories: Narrative Universals and Human Emotion* (2003), ktorý túto typológiu abstrahuje na základe rozličných emočných motivantov. Interpretácie Kuzmíkovej sú nasýtené odkazmi na relevantné empirické štúdie, ktorými podkladá parciálne interpretačné tézy, čo je v súlade s ambíciou monografie odlišiť čitateľskú intuíciu od faktov.

Predstavené interpretácie prinášajú nesporne originálny aj empiricky udržateľný výklad čítania literatúry. Ďalšie rozvíjanie je možné vďaka otvorenosti Hoganovho konceptu, ktorý by si zaslúžil pozornosť obzvlášť vo vetve protoemócie nuda/zvedavosť (261). V Kuzmíkovej výskume by tento aspekt mohol spolupracovať s výkladom verifikovania statusu reality (u Františka Švantnera) alebo hry, humoru a irónie (u Pavla Vilikovského, Stanislava Rakúsa, Janka Jesenského), čo sú časté témy predstavených interpretácií. Kuzmíková v recenzovanej monografii upozorňuje aj na absolútne zásadné empirické potvrdenia umenovedných hypotéz, ako je napríklad splyvanie protichodných konceptov pri humore, resp. smiechu (169), preto sa ďalší pohyb v tejto oblasti zdá obzvlášť zmysluplný.

Prínos monografie *Kognitívna literárna veda* nie je primárne v potvrdzovaní starších názorov humanitných vied, ale v rozlišovaní medzi aktuálnymi a neaktuálnymi hypotézami empirickým kľúčom. Jeho súčasťou je tak objektívne potvrdzovanie intuície, ako aj zdôraznenie viacerých kontrainuitívnych zistení kognitívnych vied (233). Autorkino úsilie sa tu experimentálne zhmotňuje na tretej úrovni výkladu (Oddiel II). Časť (aj keď nie vždy priznaným) dôvodom na rezervovanosť voči interdisciplinárnosti kognitívnovedného výskumu je aj zdanlivo paradigmatický posun nárokov na humanitných vedcov. Pravda, žiada sa aj osvojovanie si nových schopností, ale Raymond W. Gibbs, Jr. v stati „Why Cognitive Linguists Should Care More about Empirical Methods“ (2007, 55) obavy zo zmeny vnútej humanitnej časti akadémie vníma ako neopodstatnené. Odborníci a odborníčky z oblasti kognitívnej lingvistiky (v tomto prípade literárnej vedy) sa podľa neho nemusia nevyhnutne vyznať aj v experimentálnej psychológii, počítačovej vede a neurovedách (veď kto by potom robil kognitívnu lingvistiku?). Majú však reagovať na aktuálne empirické poznatky a aj v teoretickom uvažovaní stanovovať a rozvíjať empiricky overiteľné hypotézy.

Publikácia Jany Kuzmíkovej teda presahuje ambície individuálnych kognitívne zameraných literárnovedných pokusov, a preto sa, prirodzene, ani autorka nepokúša demonštrovať obratnosť pri všetkých výzvach empirického výskumu, ktorý v zahraničí zvyčajne zabezpečujú väčšie autorské kolektívy. Pri (štatistickom) spracovaní rôznorodých dát oslovuje odborníkov z iných oblastí, čím kladie dôraz na presnosť údajov. Od monografie J. Kuzmíkovej tiež nemožno očakávať stret s experimentálnymi explikáciami, ktoré predstavuje napríklad rozsiahly laboratórny výskum zhrnutý Benjaminom K. Bergenom v diele *Louder Than Words: The New Science of How the Mind Makes Meaning* (2012). Podobné úsilie si podľa autorky opäť „vyžaduje tímové laboratórne projekty, ktoré na Slovensku nejestvujú“

(238). Prezentuje sa teda skôr experimentálna sonda (104) do vzťahu medzi chápaním metafory a kognitívnymi charakteristikami osobnosti. Kuzmíková tu preberá a upravuje predchádzajúcu metódu výskumu chápania a ocenenia metafory (Akira Utsumi: „The Role of Feature Emergence in Metaphor Appreciation“, 2005). V tejto metóde redukuje rozmer estetického ocenenia a sleduje vzťah recepcie metafory na škále analytickosť–intuitívnosť pomocou príslušného psychologického dotazníka (ako ho nachádza v štúdií Rosemary Pacini a Seymoura Epsteina „The Relation of Rational and Experiential Information Processing Styles to Personality, Basic Beliefs, and the Ratio-Bias Phenomenon“, 1999).

Výsledky výskumu, ktoré by mohli naznačovať vplyv osobnosti na chápanie metafory (istá rezervovanosť autorky je adekvátne), sú ako prvé závery akceptovateľné a motivujúce pre ďalšie pokusy o ich overenie. Kuzmíková nás podrobne sprevádza celým výskumom, čo prípadnú replikáciu experimentov značne uľahčuje. Možno by takýmto slovenským pokusom pomohol aj zoznam skúmaných metafor v prílohe, ako ho uvádza Akira Utsumi. Táto skutočnosť však nemôže byť v slovenskej kognitívnej literárnej vede – ktorú Jana Kuzmíková výrazne povzbudila svojou monografiou – reálnou prekážkou pre výskumníčku obec, u ktorej v protoemócií nuda/zvedavosť prevládne práve motivácia za lomkou.

PETER GETLÍK

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Slovenská republika

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3820-620X>

Príspevok je výstupom grantového projektu APVV-19-0244 „Metodologické postupy v literárnovednom výskume s presahom do mediálneho prostredia“.